

УДК 811'255.4

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).211004](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211004)

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Єрмоєнко С.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Пропонована стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу українських фразеологізмів англійською мовою у художньому тексті. Матеріалом дослідження слугував роман Володимира Яворівського «Марія з полином у кінці століття». Оповідь у романі ведеться від імені автора, проте переважає діалогічне мовлення персонажів, яке насичене сталими зворотами, прислів'ями, передача яких і стала предметом нашого дослідження. Переклад роману був виконаний групою перекладачів на чолі з Максимом Тарнавським у 1988 році і опублікований у пресі. Ми виокремлюємо такі способи передачі українських фразеологізмів в англійському перекладі роману: переклад з використанням еквіваленту, аналогу, описовий переклад, калькування та опущення вихідної фразеологічної одиниці. Аналогова фразеологічна одиниця у мові перекладу відтворює значення, образність, сталість вихідного фразеологізму, відрізняючись лише лексико-граматичним наповненням. Описовий переклад має свої особливості у перекладі аналізованого роману, оскільки перекладачі, описуючи певну фразеологічну одиницю, намагаються компенсувати її, передаючи нефразеологічне українське сполучення фразеологізмом в англійській мові. Застосування калькування спостерігається у випадках передачі компаративних фразеологізмів та прислів'їв і є можливим лише у тих випадках, коли значення вихідного фразеологізму вмотивовано значенням його складових компонентів. Еквівалентний переклад є ідеальним перекладацьким рішенням, оскільки при його застосуванні у перекладі зберігаються всі характеристики вихідного фразеологізму: сталість, значення, образність, лексико-граматичне вираження. Невеликий відсоток фразеологізмів втрачається у процесі перекладу.
Ключові слова: фразеологізм, переклад, способи перекладу, еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад, опущення.

ПЕРЕВОД УКРАИНСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Ермоєнко С.В.

кандидат филологических наук, доцент,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Предлагаемая статья посвящена исследованию особенностей перевода украинских фразеологизмов в английском языке в художественном тексте. Материалом исследования послужил роман Владимира Яворивского «Мария с польнью в конце столетия». Повествование в романе ведется от имени автора, но доминирует диалогическая речь персонажей, которая насыщена устойчивыми оборотами, пословицами, передача которых и стала предметом нашего исследования. Перевод романа был осуществлен группой переводчиков во главе с Максимом Тарнавским и опубликован в прессе. Мы выделяем такие способы передачи украинских фразеологизмов в английском переводе романа: перевод при помощи эквивалента, аналога, описательный перевод, калькирование и опущение исходной фразеологической единицы. Аналоговая фразеологическая единица в языке перевода отображает значение, образность, устойчивость исходного фразеологизма, отличаясь только лексико-грамматическим наполнением. Описательный перевод имеет свои особенности в переводе анализируемого романа, поскольку переводчики, описывая определенную фразеологическую единицу, пытаются компенсировать ее, передавая

нефразеологическое українське поєднання фразеологізмом в англійському мові. Використання калькування спостерігається при передачі компаративних фразеологізмів і прислів'їв і стає можливим тільки в тих випадках, коли значення вихідного фразеологізму обумовлено значенням його складових компонентів. Еквівалентний переклад є ідеальним перекладом, оскільки при його використанні в перекладі зберігаються всі характеристики вихідного фразеологізму: стійкість, значення, образність, лексико-грамматичне наповнення. Неблизьким відсотком фразеологізмів втрачається при перекладі.

Ключові слова: фразеологізм, переклад, способи перекладу, еквівалент, аналог, калькування, описательний переклад, опущення.

TRANSLATION OF UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL UNITS INTO ENGLISH

Yeromenko Svitlana

candidate of philological sciences, associate professor,
Odesa I.I. Mechnikov National University

The given article outlines the ways of the translation of phraseological units in the belles-lettres text. Our research has been done on the basis of the novel "Maria and Wormwood at the end of the century" by Volodymyr Iavorivskiy and its English translation performed by a group of translators headed by Maxim Tarnawsky. The final aim of the given article is to define, describe, and analyse the main ways of the translation of phraseological units in the belles-lettres text. Phraseological units are structurally, lexically and semantically fixed phrases or sentences having mostly the meaning, which is not made up by the sum of meanings of their component parts. An indispensable feature of phraseological units is their figurative or metaphorical nature and usage. The following ways of translating phraseological units in the belles-lettres text were defined: translation by choosing analogue, for example – «бути як штик» - be on the dot; «бути на носі» - round the corner; «голови летять» - there's hell to be paid for; explicatory (descriptive) translation, for example – «доля її щербата» - hers isn't a simple fate; «бідному женитися і ніч мала» - an unlucky man has no luck even on his wedding night; loan translation, for example - «затремтіли коліна» - knees began to tremble; «земля нішла обертом» - she felt the ground giving way under her; translation by choosing equivalent, for example – «змиритися з долею» - reconcile to fate; «подати урок» - teach a lesson; omission of the phraseological unit. The following phraseological units were not translated into English - «з дурної голови», «кома́р носа не підточить», «дочка на віддані», «з нього ікони писати», «гостра коса швидше щербиться», «мішок полову».

Key words: phraseological unit, translation, ways of translation, equivalent, analogue, loan translation, explicatory translation, omission.

Вступ. До питань перекладу фразеологізмів зверталася ціла низка вчених-перекладознавців. У своїх роботах вчені торкаються питань визначення фразеологізмів, їх основних характеристик, типів та способів перекладу. Зазначимо, що в основному всі дослідники збігаються у визначенні відповідних способів передачі фразеологізмів мовою перекладу, вони лише послуговуються різними термінами для позначення цих способів, хоча розуміють під цим подібні явища. Так, не викликає заперечення переклад з використанням еквіваленту та аналогу (А.В. Кунін (Кунин, 1980), Т.О. Казакова (Казакова, 2000), В.Н. Комісаров (Комиссаров, 1990), Ж.А. Голикова (Голикова, 2003)). Проте у класифікаціях В.І. Карабана (Карабан, 2003), С.С. Кузьміна (Кузьмин, 2004), А.В. Федорова (Федоров, 1990) вони мають назву повний еквівалент та відносний (частковий) еквівалент, який відповідає аналогу в інших

класифікаціях. Ще далі йдуть С.П. Романова та А.Л. Коралова (Романова, Коралова, 2004), І.В. Корунець (Корунець, 2003), розрізняючи повні та часткові еквіваленти (які відрізняються граматичними незбігами) та аналоги. Стосовно ж інших способів передачі фразеологічних одиниць, то тут у дослідників немає значних термінологічних розбіжностей, і переважно всі з них ведуть мову про калькування, описовий переклад, лексичний переклад та вибіркового переклад.

Актуальність дослідження визначається посиленою увагою дослідників до проблеми перекладу фразеологізмів, загальним спрямуванням лінгвістичних досліджень у галузі фразеології на поглиблене вивчення фразеологізмів, необхідністю вироблення уніфікованої класифікації способів передачі українських фразеологізмів англійською мовою.

Метою дослідження є опис основних способів передачі фразеологізмів з української мови на англійську у художньому тексті.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовуються такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез теоретичного матеріалу, описовий метод; та власне лінгвістичні методи: зіставний, контекстуально-інтерпретаційний та метод компонентного аналізу.

Матеріалом дослідження є роман Володимира Яворівського «Марія з полином у кінці століття» та його переклад англійською мовою, виконаний групою перекладачів (Тамара Заліте, Іван Чулак) на чолі з Максимом Тарнавським. Для визначення правильності та доцільності застосування того чи іншого способу перекладу українського фразеологізму англійською мовою ми зверталися до англо-українського фразеологічного словника за редакцією К.Т. Баранцева (Баранцев, 2005).

Результати дослідження. У пропонованій статті ми виокремлюємо еквівалентний переклад, переклад з використанням аналогу, калькування, описовий переклад та опущення фразеологізму. Звернемося до прикладів та проілюструємо наші твердження.

Вже й змирилася з долею, запрягла себе в тяжку роботу й мовчечки, як худобина, тягла її, щоб упасти і заснути на кілька годин і починати знову (46).

I'd reconciled myself to my fate, I took on a job, it was hard work, and I plodded on and on, dumbly, like a beast of burden, I'd drop down for a few hours, in dead sleep, and go back again (54).

У вищенаведеному прикладі представлено декілька фразеологізмів українською мовою, перший з яких передається в англійському перекладі за допомогою використання еквівалентного перекладу: «змиритися з долею» - *to reconcile to fate*. Як ми бачимо у перекладі зберігається сталість словосполучення (воно є зафіксованим у фразеологічних словниках англійської мови), зберігається значення вихідного фразеологізму, його образність та лексико-граматичне вираження. Якщо звернутися до англо-українського фразеологічного словника К.Т. Баранцева, то він також пропонує еквівалентний переклад даного англійського фразеологізму саме таким українським, як «примиритися з долею». Стосовно ж другої фразеологічної одиниці, вжитої у даному реченні – «запрягти в роботу», то ми вважаємо, що вона передається за допомогою описового перекладу, який включає

використання фразового дієслова *take on*, яке позначає «розпочинати певну роботу» та пояснення *it was hard work*.

Суть в тому, щоб не йти на компроміси. Такий урок подав вам усім ювіляр (89).

This is manifested in his behavior: never, in any circumstances does he accept compromise. This is the lesson our host has taught us (96).

У вищенаведеному прикладі також пропонуються дві фразеологічні одиниці, одна з яких передається за допомогою еквівалентного перекладу, а інша з використанням аналогу при перекладі. Еквівалент ми спостерігаємо при передачі українського фразеологізму «подав урок» - *teach a lesson*. В даному випадку зберігається значення, сталість, образність та лексико-граматичне вираження вихідного фразеологізму у перекладі. Якщо звернутися до згадуваного нами словника К.Т. Баранцева, то ми бачимо, що і в цьому довідковому виданні пропонується еквівалентний переклад англійському виразу *teach a lesson* – «дати урок». У другому ж випадку перекладач пропонує нам переклад з використанням аналогу: «йти на компроміси» - *accept compromise*. Переклад з використанням аналогу відрізняється від перекладу з використанням еквіваленту тим, що у випадку аналогу збігається значення, образність, сталість фразеологізмів, відмінними є лише лексико-граматичні наповнення фразеологізмів. Так, у даному випадку ми маємо розбіжність – «йти» - *accept*.

Не суши собі голови, Архине, моїми статками (34).

Don't eat your heart out over my money. I'm not asking you for a loan (42).

У вищенаведеному прикладі українському фразеологізму «не суши собі голови», який позначає «прагнення осмислити щось важке, розв'язати складне завдання», пропонується англійський аналог *not to eat one's heart out*, який має подібне значення. Як бачимо, у перекладі зберігається саме стале словосполучення слів, його значення та образність, що є зрозумілими читачу тексту перекладу. Відрізняється лише лексичне наповнення фразеологізму у перекладі, де ми маємо незбіг «суши голови» - *eat heart out*. У словнику К.Т. Баранцева англійський фразеологізм також зафіксований, але там пропонується лише одне зі значень цього фразеологізму, власне «мучитися, журитися, страждати», в той час як друге «осмислення, обдумування», не є зафіксованим.

Сівба на носі, а я день, вважай, згаяв (38).

The sowing campaign is round the corner, and here I am, wasting all day (45).

Також як і в попередніх прикладах перекладач пропонує нам відповідний аналог українському фразеологізму. Словосполучення «на носі» позначає, що щось має відбутися досить скоро, і у людини немає достатньо часу, щоб впоратися з усіма справами вчасно. Англійське словосполучення *round the corner* також має подібне значення, зафіксовано у словниках, де пропонуються такі варіанти його перекладу українською мовою, як «за рогом, на порозі», що дає нам підстави стверджувати, що в перекладі використано аналог, який передає значення, зберігає сталість та образність, відрізняючись лексичним вираженням.

А наші, місцеві, думали, що це шило в мішку (111).

Here they must have thought you could keep it a secret forever (118).

Всім відомий вираз в українській мові «шило в мішку», який позначає приховати щось. В англійському перекладі роману Володимира Яворівського цей вираз передається за допомогою аналогу *keep a secret*. Використання саме такого аналогу є доцільним перекладацьким рішенням, оскільки англійський вираз має подібне значення «тримати в секреті, зберігати таємницю, не розголошувати».

... *умій прощати, умій змінити гнів на ласку, жінко!* (62).

... *learn to forgive, learn how to change anger into tenderness, it's a woman's weapon—to forgive* (69).

У даному реченні український фразеологізм «змінити гнів на ласку» передається за допомогою калькування в англійському перекладі. Дослівний переклад є можливим, оскільки значення сталого словосполучення є вмотивованим значенням його лексичних компонентів. Але такий переклад вважається нами дослівним, оскільки перекладні та фразеологічні словники не фіксують даного виразу як сталого в англійській мові.

На темно-синього, як вороняче крило (12).

Dark blue, like a raven's wing (17).

У них грошей як гною (56).

Money's like manure to them (62).

Чисті й чесні, як сльоза, гроші, Миколо... (71).

Honest money, Mykola, as pure as a tear... (75).

Вищенаведені фразеологічні одиниці є компаративними за своєю структурою і передаються в англійському перекладі роману за допомогою калькування, тобто дослівного перекладу, що є цілком традиційним способом передачі компаративних фразеологізмів, про це ведуть мову різні перекладознавці.

Як треба – дістану, звертайся, – значуцо стрельнула оком Людмила і зняла з голови чорну муарову стрічку, спалене хімією волосся її розсипалося, і вона навіть споганіла (39).

If you're hard put to it just turn to me. And Liudmyla gave him a meaningful wink with one eye, removing her black silk band. Her hair, scorched by chemistry, came tumbling down, and she at once lost her good looks (44).

У вищенаведеному реченні для передачі українського фразеологізму «стрельнути оком», який позначає «кинути короткий швидкий погляд; кокетливо поглянути на кого-небудь», перекладач застосовує описовий переклад – *give a meaningful wink with one eye*. Цікавим є той факт, що до складу цього опису входить фразеологічне сполучення *to give a wink*, яке є сталим та зафіксованим у словниках. Тобто перекладач не відмовляється від застосування раціонального перекладацького рішення – аналогу, але супроводжує його ще додатковими лексичними одиницями для того, щоб якомога повніше відтворити значення вихідного фразеологізму та зберегти всі його конотації у перекладі.

Бідному женитися ніч мала (144).

An unlucky man has no luck even on his wedding night, as our ancestors wisely put it... (151).

У даному випадку українське прислів'я передається в англійському перекладі за допомогою описового перекладу. Перекладач додає *as our ancestors widely put it*

для того, щоб показати, що в українській мові цей сталий вираз є поширеним прислів'ям, яке вживається часто у розмовному мовленні. Перекладач зберігає у перекладі структуру вихідного прислів'я, оформлюючи переклад також у речення.

Для мене він відрізана скибка (11).

For me he's a slice cut off the loaf (17).

Подібне можна сказати і про даний приклад, де у перекладі йде образне порівняння людини, її відірваності від родини з кусочком відрізаного хліба. Перекладач використовує описовий переклад для того, щоб правильно пояснити, що мала на увазі мати, говорячи про свого сина.

Також констатуємо, що нажаль у низці випадків перекладачу не вдалося уникнути втрат при перекладі. Це відбулося у тих випадках, коли фразеологічні одиниці в англійському перекладі не були передані зовсім, тобто були опущені. Так, залишилися без перекладу такі українські сталі словосполучення, як «з дурної голови», «комар носа не підточить», «дочка на віддані», «з нього ікони писати», «гостра коса швидше щербиться», «мішок половини» тощо. Таке опущення можливо можна пояснити індивідуальними перекладацькими рішеннями, коли перекладач вважав за доцільне опустити вихідні сталі звороти, хоча їх опущення веде до втрати образності тексту, що є зовсім небажаним при перекладі художнього тексту. Також це веде до втрати стилістичного забарвлення мовлення персонажів, яке є досить насиченим фразеологізмами в оригіналі, та до втрати індивідуальної своєрідності персонажного мовлення. Проілюструємо такі опущення прикладом.

Хай сплять - менше мороки, бо як прокинуться чи й встежии за всіма? (147).

Let them sleep, she thought. When they wake up I'll have the devil of a time looking after them all (153).

Висновки. При перекладі фразеологізмів з української мови на англійську у романі Володимира Яворівського «Марія з полином у кінці століття» нами були зафіксовані такі способи передачі фразеологізмів, як еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад, опущення. З фразеологічних способів перекладу значно представлений переклад з використанням аналогу. З нефразеологічних способів переважає описовий переклад, який разом з калькуванням компенсувався при перекладі за допомогою застосування англійського фразеологізму для передачі нефразеологічного українського уривку.

Список літератури

- Голикова Ж.А. Перевод с английского на русский: Учеб. пособие. М.: Новое знание, 2003. 287 с.
- Казакова Т.А. Практические основы перевода. Серия: Изучаем иностранные языки. СПб.: Изд-во Союз, 2000. 320 с.
- Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську: Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
- Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высшая школа, 1990. 253 с.
- Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
- Кузьмин С.С. Идиоматический перевод с русского языка на английский. М.: Флинта: Наука, 2004. 312 с.

- Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка . М., 1980. 178 с.
Романова С.П., Коралова А.Л. Пособие по переводу с английского на русский. М.: КДУ, 2004. 176 с.
Федоров А.В. Основы общей теории перевода. СПб: Филология Три, 1990. 414 с.
Яворівський В. Марія з полином у кінці століття. К.: Довкілля, 1987. 176 с.
Iavorivskiy V. Maria and Wormwood at the End of the Century / Translated by Tamara Zalite, Ivan Chulaki and Maxim Tarnawsky. *Soviet Literature*. 1988. P. 3-173.
Англо-український фразеологічний словник / За ред. К.Т. Баранцева. К.: Знання, 2005. 1056 с.

References

- Golykova, Zh.A. (2003). *Perevod s anglyjskogo na russkyj: Ucheb. posobyе*. М.: Novoe znanye.
Kazakova, T.A. (2000). *Praktycheskye osnovy perevoda*. Seryya: Yzuchaem ynostrannye yazyky. SPb.: Yzd-vo Soyuz.
Karaban, V.I. (2003). *Pereklad z ukrayins`koyi movy` na anglijs`ku: Navchal`ny`j posibny`k*. Vinny`cya: Nova Knyga.
Komysarov, V.N. (1990). *Teoriya perevoda (lyngvystycheskye aspekty)*. М.: Vysshaya shkola.
Korunecz`, I.V. (2003). *Teoriya i prakty`ka perekladu (aspektny`j pereklad): Pidruchny`k*. Vinny`cya: Nova Knyga.
Kuzmyn, S.S. (2004). *Ydyomatycheskyj perevod s russkogo yazyka na anglyjskyj*. М.: Flynta: Nauka.
Kunyn, A.V. (1980). *Kurs frazeologyy sovremennogo anglyjskogo yazyka*. М.
Romanova, S.P., Korolova, A.L. (2004). *Posobyе po perevodu s anglyjskogo na russkyj*. М.: КДУ.
Fedorov, A.V. (1990). *Osnovy obshhej teoryi perevoda*. SPb: Fylologyya Try.
Iavorivskiy, V. (1987). *Mariya z poly`nom u kinci stolittya*. К.: Dovkillya.
Iavorivskiy, V. (1988). *Maria and Wormwood at the End of the Century / Translated by Tamara Zalite, Ivan Chulaki and Maxim Tarnawsky*. *Soviet Literature*, 3-173.
Anglo-ukrayins`ky`j frazeologichny`j slovny`k (2005). *Za red. K.T. Baranceva*. К.: Znannya.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2020 р.